

There are no translations available.

**СЕМИНАР НА БЪЛГАРСКАТА АСОЦИАЦИЯ ПО КРИМИНОЛОГИЯ НА ТЕМА
„УСЛОВНОТО ОСЪЖДАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯТА НА ПРЕСТЪПНОСТТА“**

На 26 ноември 2019 г. на постоянно действащия семинар на Българската асоциация по криминология беше обсъдена темата „Условното осъждане и превенцията на престъпността“. Докладчикът доц. д-р Ралица Костадинова, преподавател по наказателно право в департамент „Право“ на Нов български университет, представи резултати от изследване, отразено в издадената през 2019 г. нейна монография „Условното осъждане по българското наказателно право“ (изд. НБУ).

Представената изследователска информация по темата и изказаните виждания при последвалата дискусия очертаха следните основни изводи и препоръки относно законовата уредба на института на условното осъждане и практиката по неговото прилагане.

1. Институтът на условното осъждане е установен за първи път в България с едноименния закон от 1904 г., отговарящ на духа на хуманизиране на наказателната политика в континентална Европа от края на XIX-ти и началото на XX-ти век. Предвидено е съдилищата да могат да отлагат за срок до три години изпълнението на наложените за леки престъпления наказания – затвор до една година, запиране и глоба, ако лицето не е осъждано преди. Ако в 3-годишния срок осъденият не извърши друго престъпление, за което да е осъден на затвор или друго по-тежко наказание, осъждането се счита за нестанало. Реабилитацията настъпва *ex lege*

Белгия е първата държава в Европа, в която през 1888 г. е приет нормативен акт, ур

еждащ условното осъждане

по отношение на най-леките престъпления, наказуеми с лишаване от свобода до 6 месеца. Няколко години по-късно институтът е въведен във Франция, Люксембург, Португалия, Норвегия и други европейски страни.

Под влияние на новата идеология за хуманизиране на наказателното право, отстоявана от „Нова социална защита“, българският *Наказателен закон* от 1951 г. разширява приложението на института на условното осъждане: съдът да е определил наказание до три години лишаване от свобода или друго по-леко наказание заедно или поотделно; лицето да не е осъждано на лишаване от свобода или на по-тежко наказание за престъпление от общ характер; за поправянето на осъдения да не е наложително да изтърпи наказанието.

Определя се изпитателен срок от три до шест години, до изтичането на който, ако осъденият извърши друго престъпление от общ характер, изтърпява отделно и отложеното. Съчетават се хуманизъм и предупреждение. Съзнаването, че отлагането на изпълнението на наказанието е под условие, че осъденият няма да извърши ново престъпление в определения от съда срок и че при нарушаване на условието наказанието ще бъде изтърпяно, има възпиращ ефект. Иначе осъденият се превръща в рецидивист. С условното осъждане се реализират индивидуалната и генералната превенция.

Въвежда се ограничение за повторно прилагане на условно осъждане – повторно условно осъждане не се допуска дори при наличие на реабилитация (чл. 49, ал. 2 НЗ – тази разпоредба е отменена с изменението на закона от 1956 г.). С въведената нова предпоставка, изискваща от съда да констатира, че за поправянето на дееца не е необходимо той да търпи ефективно наказанието, се приема, че възможността за поправяне зависи главно от личността на осъдения и нейната обществена опасност. Обвързването на приложимостта на института с личността на дееца прави условното осъждане наказателноправен способ за индивидуализация на наказателната отговорност, способ за поправително и превъзпитателно въздействие върху осъдените лица.

С *Наказателния кодекс* от 1968 г. са установени нови моменти по отношение на условното осъждане. Общественото порицание е изключено от кръга на наказанията, спрямо които институтът може да се прилага. Намален е изпитателният срок, който вече е в границите от две до пет години. Като предпоставка за условно осъждане е

формулирано постигането не само на специалната превенция – поправимостта на дееца, но и на генералната превенция – преценката на възможността да се постигнат всички цели на наказанието.

За пръв път се въвеждат възпитателните грижи като елемент на режима на условното осъждане и задължението на осъденото лице да работи или учи през изпитателния срок. Спазването на режима се поощрява от законодателя чрез въвеждането на разпоредба от 1982 г. на чл. 68, ал. 5 НК, която предвижда, че при спазване на режима на изпитание деецът ще бъде освободен от изтърпяване на отложеното наказание. Пак през 1982 г. е въведен новият чл. 69а НК, който установява правилото за задължително изтърпяване на наказанието при извършване през изпитателния срок на второ престъпление от общ характер. Установява се изпитателен срок от три до пет години.

2. С новите положения от 2002 г. условното осъждане става приложимо само спрямо лишаването от свобода до три години . Режимът на условното осъждане е обогатен с нов елемент, а именно - възможността за пробационен надзор. Разпоредбата на чл. 67, ал. 3 от Наказателния кодекс предвижда, че, когато отложеното наказание лишаване от свобода е не по-малко от шест месеца, по време на изпитателния срок на дееца може да се наложи *пробация*. През 2009 г. разпоредбата е изменена, в смисъл, че съдът може да постанови *една пробационна мярка* , а не наказанието пробация, включващо съвкупността от мерки за контрол и въздействие.

Така съвременният модел на условното осъждане в България има смесен характер със съчетаването на елементи на отложено изпълнение на наложено наказание лишаване от свобода и на изпитанието. Осъденото лице остава в обществото, но е длъжно да изпълни режима на условното осъждане, съдържащ възможност да му се наложат и други мерки – пробационна мярка и възпитателни грижи.

По отношение на института на условното осъждане доц. д-р Р. Костадинова въвежда понятието „режим на изпитание“. Тя поддържа тезата, че има допълнително, акцесорно

правоотношение, което възниква с акта на съда, когато се определя наказанието.

3. Условното осъждане е законоустановен институт, чрез който се постигат целите на наказанието и главната задача по противодействие на престъпността - „да защитава от престъпни посегателства личността и правата на гражданите и цялостния установен в страната правов ред“ (чл. 1, ал. 1НК)

. Ето защо авторката предлага

de lege ferenda

текстът на чл. 1, ал. 2 от НК да се разпише

по следния начин: „За осъществяване на тази задача

Наказателният кодекс

определя кои общественоопасни деяния са престъпления и какви наказания се налагат за тях

и установява случаите, при които тя може да бъде постигната и чрез освобождаване от изтърпяване на наказанието или от наказателна отговорност

“.

Доц. Р. Костадинова направи предложение за въвеждане *de lege ferenda* на нова ал. 5 на чл. 66 от НК, според която „(5) Изпълнението на наказанието не може да се отложи в случаите по чл. 43б, т. 2“, т.е. условно осъждане не може да се приложи по отношение на лицата, на които на това основание наказанието пробация е заменено с лишаване от свобода. Като аргумент се сочи Тълкувателно решение № 6 от 30 юни 2014 г. на Общото събрание на Наказателната колегия на ВКС, според което тези лица „се считат за осъдени на „лишаване от свобода“ от момента на влизане в сила на определението по чл. 452, ал. 3 от НПК с всички произтичащи от това последици“.

4. Критичният анализ на законовата уредба на условното осъждане сочи, че установените в НК предпоставки за прилагане на института са обосновани и адекватни. Възникна дискусия относно необходимостта от законодателни промени по посока съдържанието на режима на изпитание и на механизмите за контрол върху него.

Налагането на пробационна мярка е *факултативен елемент на режима на изпитанието*.

Освен това, ако съдът реши да постанови пробационна мярка, то разпоредбите на чл. 67, ал. 3 го ограничават в две насоки: пробационната мярка трябва да е само една; тя трябва да е една от четирите, посочени в чл. 42а, ал. 1, т. 1–4 НК.

Поправително-възпитателният ефект на режима може да се постигне чрез периодична работа с осъдените лица, възможност за което дават някои от пробационните мерки. С основание в теорията се приема, че постановяването на пробационна мярка в случаите на условно осъждане е средство за по-ефективен контрол над поведението и взаимоотношенията на осъдения, за по-осезателно усещане на санкциониращото отношение на държавата и едновременно с това, че той може да разчита на съответстваща институционална помощ и подкрепа. С този аргумент докладчикът изложи позиция, че *мерки за пробационен надзор следва да се налагат на всички условно осъдени лица, без ограничаването им само до една мярка.*

Препоръката

de lege ferenda

е за изменение на чл. 67, ал. 3 от НК по следния начин: „Когато отложеното наказание лишаване от свобода е не по-малко от шест месеца, съдът постановява една или повече от пробационните мерки по чл. 42а, ал. 1, т. 1–4 НК.“

Аргумент в подкрепата на такава препоръка е и реално съществуващата възможност за *трансфер на пробационни мерки*, която е установена в националното законодателство чрез приетия през 2012 г.

Закон

за признаване, изпълнение и изпращане на съдебни решения и решения за пробация с оглед упражняването на надзор върху пробационните мерки и алтернативните санкции. Производството в България по признаване и изпълнение на съдебни решения и решения за пробация се осъществява без допълнителни формалности в съответствие с изискванията на

Рамковото решение 2008/947/ПВР на Съвета на Европейския съюз за прилагане на принципа на взаимното признаване към съдебни решения и решения за пробация с оглед на надзора върху пробационните мерки и алтернативните санкции.

Позицията на докладчика за задължително налагане на поне една пробационна мярка беше приета като дискуссионна и даже като неприемлива от част от участниците в семинара.

Изказано беше и становище, че от пробационните мерки по т. 42а, ал. 2 НК трябва да се изключи мярката по т. 3 – ограничаване в свободното придвижване на условно осъденото лице. Счита се, че това е твърде рестриктивно и е в противоречие със замисъла на института на условното осъждане.

5. Пробационните мерки по време на отложеното изпълнение на лишаването от свобода се използват широко в наказателните системи на европейските държави. По

данни на Съвета на Европа през 2014 г. отложено изпълнение на наказанието лишаване от свобода с прилагане на пробационни мерки е постановено по отношение на 72 294 лица във Франция; 88 941 в Германия; 6778 в Италия, 8324 в Нидерландия; 20 061 в Испания; 44 944 в Англия и Уелс. През 2015 г. броят на случаите е 70 189 във Франция, 83 824 в Германия, 7096 в Италия, 20 181 в Испания, 46 515 в Англия и Уелс

[\[1\]](#)

Статистиката за България сочи, че *съдебните органи много слабо използват дадената законова възможност в разпоредбата на чл. 67, ал. 3 от НК за определяне на пробационна мярка по време на изпитателния срок.*

През 2016 г. при 16 405 условно осъдени лица само за 117 от тях е постановена пробационна мярка по време на изпитателния срок. Или процентът на осъдените лица с мярка за пробационен надзор през изпитателния срок е 0,7%, т.е. само на 7 от хиляда условно осъдени лица се налага такава мярка. За периода 01.01.2017–31.07.2018 г. общият брой на лицата с мярка за пробационен надзор е общо 216, като тук се включват и лицата с постановени пробационни мерки при предсрочно освобождаване

[\[2\]](#)

Проф. д-р Петя Шопова също коментира, че съдът не се възползва достатъчно от възможността за налагане на пробационни мерки в изпитателния срок. Така осъденият е оставен сам на себе си и на собствената си съвест. Често условно осъдените лица се смятат за неосъдени и затова вероятността да рецидивират е много голяма.

Недостатъчното използване на ресурсите на пробационния надзор определено е негативна практика при приложението на института на условното осъждане, произтичаща от недооценяването на неговия замисъл относно поставянето на осъдения в режим на изпитание. Смисълът на новата норма на чл. 67, ал. 3 НК от 2002 г. се състои и в това в изпитателния срок да има орган, който да следи поведението на условно осъдения – пробационна служба и конкретен пробационен служител, за да се променят нагласите и поведението на лицето, то да бъде превъзпитано и да не извършва нови престъпления.

6. Практиката показва, че районните съдии се въздържат да определят и *възпитателни мерки* при отлагане изтърпяването на наказанието. По принцип тези мерки се прилагат с оглед на личността и най-вече по отношение на непълнолетни извършители на

престъпления.

Съгласно чл. 67, ал.1 от Наказателния кодекс, когато отложи изпълнението на наказанието по чл. 66 НК, съдът може да възложи на съответната обществена организация или трудов колектив с тяхно съгласие полагането на възпитателни грижи за осъдения през изпитателния срок. Съгласно чл. 67, ал. 2 НК съдът може да възложи на определено лице възпитателните грижи за условно осъдения. Ситуацията в страната и състоянието на системата за превенция на престъпността са основание за въздържане на районните съдилища да прилагат посочените по-горе мерки за въздействие от страна на определена обществена организация, трудов колектив или конкретно лице.

Съгласно чл. 67, ал. 5 НК общият контрол относно възпитателните грижи и поведението на условно осъдените се осъществява от районния съд по местоживее на осъденото лице. Тази норма съществува формално, защото районният съд няма служители за осъществяването на такъв контрол. Проф. П. Шопова счита, че в съвременните условия контролът трябва да се възложи на съответната пробационна служба, която съществува на територията на всеки районен съд и това да се предвиди в закона.

7. Институтът на условното осъждане продължава да е често прилаган в съдебната практика. По данни на Националния статистически институт средногодишният дял за периода 2016–2018 г. на лицата, спрямо които е приложен чл. 66 от НК, е 58,3% (с малки отклонения за отделните години) от общия брой на осъдените лица (всяко второ осъдено лице), при дял 73,6% от броя на осъдените лица на лишаване от свобода (всеки три от четири осъдени лица на лишаване от свобода). Затова от изключителна важност е въпросът за поправянето на условно осъдените лица.

Основен показател за ефективността на условното осъждане като наказателноправен институт и на изпълнението на неговия режим е дялът на рецидива при условно осъдените лица. Статистика за това липсва, а тя е наложителна, включително и за оценяване ефективността от дейността на пробационните служби, на полицейските органи и другите структури, имащи правомощия и задължения по отношение на пробационния надзор

[3] .

При наличието на действаща

Единна информационна система за противодействие на престъпността би следвало да се предвиди статистическо наблюдение и отчитане по видове престъпления на условно осъдените лица, извършили ново престъпление в

изпитателния и след изпитателния срок.

8. Институтът на условното осъждане е благодатен в много висока степен за *интердисциплинарното му научно изследване* от гледна точка на наказателното право, наказателно-изпълнителното право, криминологията, правната социология, пенитенциарната педагогика, психологията на дейността, психологията на личността, социалната психология. Редица въпроси могат да бъдат обект на научно изследване с непосредствена практическа полза:

- нужни ли са изменения и допълнения в правната регламентация на института;

- ефективност на условното осъждане;

- проблеми относно механизмите за контрол по изпълнението на режима на условното осъждане;

- проблеми на изпълнението на пробационния надзор при условно осъдените лица;

- ефективност на различните видове пробационни мерки, включени в режима на условното осъждане;

- проблеми при осъществяването на възпитателни мерки;

- аспекти на хуманната същност на института на условното осъждане;

- анализ на превантивните ефекти от условното осъждане;

- фактори за извършване на нови престъпления от условно осъдени лица;

- наличие на реално действащи механизми за подкрепа на тези лица;

- субективното усещането у условно осъдените лица на факта за тяхното осъждане, т.е. дали условното налагане на лишаване от свобода има антикриминогенен ефект (поука, предупреждение, въздържание) или криминогенен (успокояващ, поощряващ) ефект;

- отражение на условното осъждане в масовото правосъзнание – как обществото възприема постановяването на условни присъди в актуалната ситуация, какво е общественото усещане за осъждане на лица, извършили престъпления.

---

[1] Източник: Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2015 Persons Serving Non-Custodial Sanctions and Measures in 2015. Електронен документ, достъпен на адрес:

[http://wp.unil.ch/space/files/2017/03/SPACE-II_report_2015-Final-Report_160313.pdf].

[2] По данни на Върховна касационна прокуратура на Република България.

[3] Проучванията показват, че през 60-те години на миналото столетие 11% от условно осъдените лица извършват повторно ново престъпление. През този период условно осъждане се прилага годишно на 30–40% от осъдените лица (Войводов, Иван. Изследване върху ефективността на условното осъждане. – Социалистическо право, 1967, № 8, с. 22).

